

RÖNESANS'TAN AYDINLANMA'YA BEDENİN EĞİTİMİ

Melek AKKURT¹ , Tolga ŞİNOFOROĞLU^{2*}

¹ Günkırı İmam Hatip Ortaokulu, Beden Eğitimi Öğretmeni, BİTLİS

² Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, KÜTAHYA

Öz: Bu çalışmanın amacı, Orta Çağ'dan Aydınlanma Dönemi'ne kadar olan tarihsel sürecin beden eğitimi üzerindeki etkilerinin felsefi açıdan irdelenmesidir. Orta Çağ'da kilisenin baskısıyla iyice sınırlandırılan beden temrinleri, Rönesans ile yayılan fikir akımlarının etkisiyle Avrupa'da yeniden gelişim göstermeye başlamıştır. Başlangıçta sadece üst sınıflarca askeri ve tıbbi fonksiyonları ile varlığını sürdüren beden faaliyetleri, dönem düşünürlerinin Antik Yunan'a öykünmesiyle askeri, dini ve toplumsal olmak üzere 3 kategoride varlığını ortaya koymuştur. Bu süreçte ticaretin gelişmesi burjuva sınıfını ortaya çıkarmış, eğitim ise Antik Yunan Klasik Çağ'ında olduğu gibi zorunluluk olarak görülmeye başlanmıştır. Beden eğitiminin basit formlarda burjuva ve aristokratların eğitim müfredatlarına dahil edilmesi ise gelişimi hızlandırmıştır. Rönesans ve Reform akımlarının üzerine Aydınlanma dönemine geçilmesi ile beden eğitimiye yönelik izler kilisenin egemenliğinden sıyrılarak İngiltere'de Sanayi Devrimi sonucunda modern formlarını oluşturmuştur. Fransız Devrimi ile gelen köklü değişimler, beraberinde dönemin filozof, yazar ve aydınlarının ortaya attıkları fikirler nezaretinde şekillenerek Avrupa ülkelerinde önemli etkiler bırakmıştır. Tüm bu düşünceler; zihnin, beden eğitimi yardımcı olmaksızın bir şey başaramayacağı noktasında birleşerek, Almanya'da filantropolar vasıtasıyla sadece teorik olmaktan kurtulan derslerle geniş bir uygulama zemini bulmuştur. Böylece jimnastik faaliyetlerinin önemi anlaşılmış ve eğitim sistemi içerisine beden faaliyetleri dahil edilmiştir. Edinilen bilgi birikimi ise asıl etkisini sonraki yüzyıllarda Avrupa'da ortaya çıkan beden eğitimi akımlarında ve modern sporların doğuşunda göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Beden Eğitimi, Spor, Rönesans, Aydınlanma, Jimnastik.

THE EDUCATION OF BODY FROM THE RENAISSANCE TO THE ENLIGHTENMENT

Abstract: The aim of this study is to examine the effects of the historical process from Middle Ages to the Enlightenment Period on the education of the body philosophically. The physical exercises which were thoroughly limited by the pressure of the church in the Middle Age, began to develop in Europe again with the influence of the streams spread by the Renaissance. The physical activities existing with the military and medical functions by the upper classes in the beginning laid down their existence after the philosophers of the Age started to emulate to the Ancient Greece in three categories as military, religious and social. In this period developing of the trade revealed bourgeoisie and the education was started to be seen as an obligation as in the Ancient Greece Classical Age. Also that physical education was included in the curriculum of the bourgeoisie and aristocrats in simple forms accelerated the development. With going on to the Enlightenment Era after the Renaissance and Reform Movements, the traces aimed at educating of body made up the modern forms by getting rid of the dominance of the church in consequence of the Industrial Revolution in Britain. The radical changes coming with the French Revolution made important impression in European countries by taking form under the supervision of the ideas suggested by the philosophers, authors and intelligentsia of the era. All these thoughts found a wide practicing area with the lectures getting rid of being only theoretical via the philanthropes in Germany by meeting at the point that the intelligence could not succeed anything without the help of the body. In this way, the importance of gymnastic activities was understood and physical activities were integrated in the education system. And the gained knowledge showed its real impact on the birth of the modern sports and the physical education trends appeared in Europe in the later years.

Key Words: Physical Education, Sport, Renaissance, Enlightenment, Gymnastics.

GİRİŞ

Kilise egemenliği altında olan Orta Çağ Avrupası, beden temrinlerinin şeytan işi olarak kabul gördüğü eğitimin de skolastik olarak karakterize edildiği bir dönemdir. Bu dönemde beden temrinleri sadece şövalye kurumunda görülmekte, şövalyelerinde tanrı tarafından Hristiyanlığın savunulması işi için görevlendirildiğine inanılmaktadır. Şövalyeliğin 7 becerisi olan ata binme, yüzme, ok atma, eskrim, av, satranç ve iyi şiir yazma ise yoğun fiziksel egzersiz ve alıştırmalar gerektirmekteydi (Alpman, 1972; Aytaç, 1992).

Rönesans öncesi Avrupa sosyal ve kültürel yaşantısında hüküm süren düşünce biçimi, kilisenin hakimiyeti altında öğrettiği Hristiyanlık idi (Zariç, 2017). Rönesans'a yaklaşırken Avrupa insanı kilisenin dayattığı değerlerin kendilerini geliştirmek ve daha iyi yaşamak için yeterli olmadığını farkına varmış ve yeni değerler oluşturma çabasına girişmiştir (Çüçen, 2006). Böylelikle ortaya çıkan Rönesans ve ayrılmaz parçası olarak nitelendirebileceğimiz hümanizm akımı ile beden eğitimi ve eğitimde oyun anlayışı önem kazanmış (Aytaç, 1992), birçok spor da soylular tarafından benimsenmiştir (Bandy, 2000).

Rönesans, Reform ve Hümanizm akımlarının bir sonucu olarak ortaya çıkan akılcılığa dayalı (Eren, 2017), Batı uygarlığının yeni insan ve toplum inşa etme projesinin düşünsel ve felsefi temellerinin olduğu Aydınlanma Çağı, İngiltere'de başlayan toplumsal değişim ile (kapitalizmin doğuşu) filizlenmiş daha sonra Fransa'da özgürlük hareketi olarak devam etmiştir. Son olarak Almanya'da felsefi temellerini oluşturarak nihayetinde bir modernleşme/batılılaşma hareketine dönüşmüştür (Çüçen, 2006). Bu batılılaşma hareketinin insan bedeninin değişimine yönelik etkilerini anlayabilmemiz için dönemin aydınlarının ortaya koyduklarını incelemek gerekir (Aytaç, 1992). İngiliz aydınlanmacısı John Locke, zihnin sağlıklı olarak işleyebilmesinin yolunu, sağlıklı bir bedene sahip olmaktan görmüş (Keleş, 2013) ve "sağlam bir ruhun sağlam bir vücutta bulunabileceğini" ifade etmiştir (Aytaç, 1992). Fransız Aydınlanmasının temsilcisi olan Rousseau ise "insanlar, insan gibi olunuz" sözü ve Emile adlı eseri ile çözüm yoluna gitmiştir (Alpman, 1972). Almanya'da "Philanthrop"lar (insan severler) ile sadece teorik olmaktan sıyrılan derslerde çocuklara atölyeleri ziyaret etme, seyahat ve gezilere katılma imkânları tanınırken, derslerin çocuklar için "neşe ve zevk verici" olmasına, bu yöntemle de öğretime oyun karakteri kazandırılmasına çalışılmıştır (Alpman, 1972; Aytaç, 1992). Tüm bu düşünürlerin ortaya attıkları felsefi yaklaşımlar sayesinde günümüz toplumlarında beden eğitiminin eğitim sistemi içine entegrasyonu uzun vadede sağlanmıştır.

Modern eğitim anlayışlarının biçimlendiği Rönesans ve Aydınlanma dönemi içinde beden eğitiminin yeri ve önemi, özellikle Avrupa toplumunda yarattığı sosyal, kültürel ve politik etkileri ve gelişim süreçleri bakımından 19. yüzyılda ortaya çıkan ve günümüze kadar yansımaları süren beden eğitimi akımlarının anlamlandırılması bakımından oldukça önemlidir. Orta Çağ sonrası beden eğitiminin yeniden keşfi, canlandırılması ve okul beden eğitimi uygulamalarıyla eğitim sisteminin içinde yer alması ise bir bütün olarak Türkçe literatürde yeterince irdelenmemiştir. Bu bakımdan; çalışmada, Rönesans ile filizlenmeye başlayarak Aydınlanma'da yönünü bulan beden eğitimi düşüncesinin, Orta Çağ sonrası gelişim ve kurumsallaşma süreçleri felsefi açıdan değerlendirilmektedir.

Orta Çağ'da Bedenin Eğitime Genel Bakış

Beşinci ve on beşinci yüzyıllar arasını kapsayan Orta Çağ, Hristiyanlığın yayılmasından sonra yerleşen düşünce ile beden eğitiminin geri planda kaldığı eğitimin de skolastik olarak karakterize edildiği karanlık bir dönemdir (Aytaç, 1992). Bu dönemde, ruh ve beden ikiliğinin düşmanlık ilişkisi temelinde kavramsallaştırıldığı küçültücü bir eğilimin varlığından da söz

edilebilir. Beden; kirin, günahın, dünyevi şehvet ve arzuların, kutsal-dışılığın heretik tohumlarının saçılmış olduğu diğerlerinden ayrık bir alan olarak tanımlanır (Köse, 2016). Hristiyanlığın ise beden faaliyetlerine karşı cephe alışı; kilisenin fikir ve ruha ihtimam edilmesi lüzumunu her şeyin üzerinde tutarak bu faaliyetlerden kaçınması, manevi varlığı tamamen inkâr eden, vücutları putlaştıran ve ona tapan eski inanişe karşı kesin bir cevap vermek ihtiyacından doğmuştur (Alpman, 1972). Roma İmparatorluğu'nun yıkılma süreci ile ortaya çıkan feodalite; Batı Avrupa toplumlarının sosyal ve ekonomik hayatları üzerinde köklü değişimler meydana getiren, özel mülkiyete bağlı bir üretim sistemi sonucunda oluşan, iktisadî ve toplumsal özellikleri kendi bünyesinde barındıran, köle sisteminin varlığından beslenen toplumsal bir yapıdır (Erez, 2017). Orta Çağ yaşantısı hakkında yapılan araştırmalar feodalizmi tanımlamaya çalışırken genellikle piramit benzetmesinden yararlanırlar. Piramit: Tanrı, kral, asiller, şövalyeler ve halk olmak üzere tabakalara ayrılır ve her tabaka bir üstekine hizmet eder. Karşılığında da malının, canının ve ailesinin korunmasının garantisini alır (Demiriz, 2014).

Şövalye, aristokratların bağışları ile yaşamını sürdüren, kendisinden istenen görevlere emredildiği zaman itaat etmek ile yükümlü olan, düşkünlere yardım eden, hırsızlara ve katillere karşı çıkan, at üstünde ağır silahları ile savaştan seçkin sınıfı temsil etmektedir (Dündar, 2012). Tam olarak ne zaman ortaya çıktığı bilinmeyen; tanrı, tanrının kilisesi ve kutsal ülke için savaşmakla görevli olan şövalyelik kurumunun karmaşa ve zulmün üst noktalara ulaşması ile birlikte dönemin ileri gelenleri tarafından kilisenin de desteğini alarak bu dönemde ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu nedenle şövalyelik, köklü toplumsal değişimlere yol açmış ve askeri fonksiyonlarıyla birlikte beden eğitimi şövalyelik kurumunun bünyesinde yeniden rol oynamaya başlamıştır (Yıldırım, 2005). Dönemin özellikleri göz önüne alındığında insanları ve kiliseyi koruyacak bu kurumun en iyi şekilde eğitilmesi gerekmektedir (Demiriz, 2014). Bu amaç doğrultusunda şövalyeliğin 7 becerisi sayılan; ata binme, yüzme, ok atma, eskrim, av, satranç ve iyi şiir yazma becerilerine yönelik araştırmalar yalnızca şövalyeler tarafından yapılabiliyordu (Alpman, 1972; Aytaç, 1992).

Şövalyelerin, asillerin çocuklarını okutmak için kurdukları şövalye akademilerinde ise derslerin esasını beden faaliyetleri teşkil etmektedir (Alpman, 1972). Şövalyelik unvanının asil aileye mensup olmayanlara verilmesi, disiplinsiz olmaları ve barutun bulunması gibi sebeplerden dolayı geçerliliğini yitiren şövalyelik kurumundan (Demiriz, 2014) sonra da geleneklerini devam ettiren bu akademilerde eskrim, binicilik, av gibi şövalye temrinleri yer almıştır. Dönemin beden eğitimi ve spor karakterini tespit edebilmek için ise farklı zümrelere de göz atmamız gerekir. Bu dönemde aristokratların yaptığı beden faaliyetleri ile köylülerin boş zamanları değerlendirme etkinlikleri farklıdır. Erkek feodal aristokrasisi; at yarışları, grup olarak avlanma ve bilardo ile ilgilenirken (Bandy, 2000), köylüler; toprak işlemek, hayvan beslemek ile meşgul olurlardı. Bunların yanında da popüler olan ve büyük bir neşe ile yapılan koşma, atma, atlama temrinleri ile ilgilenir, pazar ve bayram günlerinde danslar, top oyunları gibi neşeli ve vücut yetiştirici değeri az faaliyetler yapılırdı. Ayrıca köylüler, çocuk oyunları yönünden oldukça zengindi (körebe, tura, çember döndürme, saklambaç, birdirbir, süvari topu vb.) (Alpman, 1972).

Orta Çağ'da kilise adamlarına göre dünya tamamen kapalı bir küre ve sonlu bir dünyadır. "Dünyanın yaratıcısı olan Tanrı'nın sonsuzluğu karşısında, dünya küçük ve değersiz bir şeydir" düşüncesi hakim iken (Russ, 2011) Orta Çağ'ın sonralarına doğru Avrupa insanı kilise baskısı altındaki değerlerin kendilerini geliştirmek ve daha iyi yaşamak için yeterli olmadığını anlamış ve onların yerine yeni değerler oluşturma çabası içine girmiştir (Çüçen, 2006). Böylelikle dünya giderek büyümeye başlamış ve ona atfedilen küreselliğin sınırlarını aşarak otoritenin boyunduruğundan kurtulmanın adımlarını atmıştır. Batı dünyası, Hristiyanlığın hiç yaşamadığı

türden bir sarsıntı geçirmiş; Rönesans, Hümanizm ve Reform hareketleri ile kapalı bir dünyadan sonsuz evrene geçiş başlamıştır. Bunlar bitmek üzere olan orta çağın insanlığını yepyeni bir gerçeklik anlayışına götüren temel kırılma noktalarını oluşturmuştur (Russ, 2011).

Rönesans ve Ardından Gelişim Gösteren Beden Prototipleri

İtalya'da filizlenen Rönesans'ı; Antik Çağ Aydınlanma Dönemi'ni Avrupa'da yeniden yeşertmek ve yaşatmak için birçok düşünür ve bilim adamının yeni bilgilerin ve keşiflerin araştırılmasına yönelmesi başlatmıştır (Çüçen, 2010). Bu bakımdan felsefede “yeniden doğuş” temsil eden Rönesans'ın (Cevizci, 2010b) doğmasında önemli etkenlerden birinin İstanbul'un Osmanlılar tarafından 1453'de fethedilmesi ile Bizans'tan kaçan bilginlerin batı Avrupa'ya özellikle İtalya'ya yerleşmesi (Kaya, 1999) ve bu sayede birtakım icatların batıya girişi olduğundan söz edilir. Bu icatlardan biri kuşkusuz barut olup, ikincisi de pusuladır (Cevizci, 2010b). Pusulanın bulunması ile birlikte on beş ve on altıncı yüzyıllarda coğrafi keşifler olarak adlandırılan Vasco de Gama, Macellan ve Kristof Kolomb'un yolculukları yeryüzünün bilinen sınırlarını genişletir ve büyük bir değişime yol açarlar (Russ, 2011). Coğrafi keşiflerle yeni kıtaların bulunması Eski Dünya'da merak ve araştırma arzusunu uyandırmış, Rönesans ve Reform hareketlerine zemin oluşturmuştur (Küçük, 2013). Rönesans'ın sanatta ve bilimde yeniden doğuşla birlikte gerçekleştiğini, dini sorgulamalarının Reform ile birlikte hız kazandığını ifade etmek mümkündür (Eren, 2017). Rönesans düşünme özgürlüğü sağlarken; Reform, mantığa uygun olarak, büyük düşünürler ve bilim adamlarının felsefesinden korkup nefret ettiği halde, kitlelerin belirli bir düzeye kadar eğitimini savunmuştur (Smith, 2007). Rönesans'ın ortaya çıkmasında sanatın da çok önemli bir yeri vardır (Kaya, 1999). Donatello, Leonardo da Vinci, Michelangelo gibi sanatkarlar bu dönemde yetişmişler, değer ve övgü görmüşler (İnalçık, 2013), insan bedenine karşı olumsuz havayı neredeyse tamamen kırmışlardır (Terzioğlu, 2018). Da Vinci'nin dış dünyayı sanatıyla, insanları ve nesnelere titiz bir biçimde dinlenmeksizin incelemesi, Michelangelo'nun hemen her şeye, kendi sanatına bile kuşku duyması Rönesans akımının doruğunu oluşturur (McNeill, 2002). Yine on beşinci yüzyılda kâğıdın batı medeniyetlerine girişiyle, matbaanın icadının Rönesans'ın ortaya çıkışında önemli etki yaptığı kabul edilir. Bu gelişmelerin, bilgi ve kültür ile öğrenim faaliyetinin üniversite dışına yayılımında, dönemin aydınlarının yazdığı elyazması metinlerin geniş kitlelere erişiminde doğrudan etkili olduğu söylenebilir (Cevizci, 2010b). Rönesans ve Reform hareketleri ile öğretim müfredatına giren beden eğitimi Orta Çağ'a oranla kendisine çok daha fazla yer bulabilmiştir. Ancak genel eğitim programlarının küçük bir parçasını temsil ettiğini belirtmemiz gerekir. Dönemin öncüleri olan Oxford (1096) ve Cambridge (1209) gibi modern üniversitelerin ise henüz bir parçası olamamıştır (Phillips ve Roper, 2006).

Rönesans tarihi Avrupa ırklarından açığa çıkan insansı bir ruhla, bilinç özgürlüğüne kavuşulmasının tarihidir. Rönesans adını verdiğimiz tarihsel olgu bireyciliğin ortaya çıkışı, güzellik dürtüsünün uyanışı, dünyasallığın ve yaşama sevincinin etkisi, zihnin dünya gerçekliği üzerindeki egemenliği, yaşam arzusunun canlanması, dünya ile doğal ilişkisi içinde kişiliğin ne olduğuna dair gelişen bilinçtir (Huizinga, 2005). Gelişen bu bilinç ile birlikte yepyeni bir dünya, yepyeni insan ve toplum tipleriyle karşılaşmıştır (Meriç, 2005). Ticaretin gelişmesi ile birlikte Venedik, Ceneviz, Piza, Floransa ve Milano gibi zengin şehirlere sahip olan İtalya'da; zarif, lüks, zevk ve sefa dolu bir hayat için paralarını ve zamanlarını harcayarak toplum içinde seçkin bir yer sahibi olmak emelini besleyen yeni yeni yükselmekte olan soylu ve burjuva sınıfı bulunmaktaydı. Bu burjuva sınıfı ile güzellik duygusunun ve rasyonel düşüncesinin geçerli olduğu yüksek bir çevre oluşturulmuş (İnalçık, 2013), eğitim ve beden eğitimi ile ilgili birçok teori geliştirilmiş ve bunlar çeşitli şekillerde uygulanmaya çalışılmıştır (Harmandar Demirel ve Yıldırım, 2013). Ticaretin günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası olduğu bir dünyada, eğitim aristokratlar ve üst sınıflar arasında zorunlu hale gelmiştir (Phillips ve

Roper, 2006). Yüksek sınıfa mensup bir gencin beden eğitimini; özgür insana ait olan sanat ve disiplinle birlikte, vücudu ve ruhu askerliğe yetiştiren güreş, koşu, yüzme, at binme, kuşbazlık, cirit atma ve harp oyunları gibi çalışmalar ile tasvir edebiliriz (Burckhard, 2010).

Rönesans ile zihindeki beden prototiplerinin ve bunların anlamlarının nasıl allak bullak olduğunu anlayabilmek için kılıcın, gelişimine, ardından da eskrim sanatının doğuşuna göz atmamız gerekir (Vigarello, 2008). Tarihinin çok eskilere dayandığı bilinen eskrim; vücudun zindeliğinin korunmasını sağlayan, belirli usul ve kaidelerle yapılan, bedensel ve ruhsal gereklilikleri bulunan, kılıç ile gerçekleştirilen bir egzersizdir (Hasanoğlu, 2018). Fakat Montaigne; “dövüşte düstur cesarete özenmektir, bilgiye değil (...) benim çocukluğumda soylular iyi eskrimci sıfatını hakaret sayar, bunu gerçek saf erdeme aykırı bir kurnazlık sanatı olarak, gizli saklı öğrenirlerdi.” sözü ile kaba kuvvetin bir kenara bırakılıp yerine hünere ve beceriye dayalı hareketlerin getirilmesini eleştirerek kısa süreli bir çatışma ortamı oluşturmuştur (Vigarello, 2008).

Yine bu dönemde beden eğitime yönelik hareketlerin savaş özellikleri dışında sağlık ve tıbbi yönden de ele alındığı görülmektedir. Hazımsızlık vakalarında egzersizin tavsiye edildiği, Floransa’da da oldukça ünlü olan futbol oyununun (calcio) kol, sırt ve interkostal kasları geliştirdiği, disk atmanın da zayıf bacakları, kolları, kalçaları, sırtı güçlendirdiği kabul görmüştür (Gerber, 1971).

On beşinci yüzyılda beden, aklın önemli faaliyetleri için çerçeve olduğu bu yüzden de beden ve zihnin yan yana geliştirilmesi gerektiği fikri önem kazanmıştır (Gerber, 1971). Bu doğrultuda 1404 yılında Pier Paolo Vergerio ünlü çalışması olan *De ingenuis moribus et liberalibus studiis adolescentiae*’ı yazmıştır. Vergerio, Yunan eğitiminin dengeli ve liberal eğitime dönmeyi tavsiye ederek *enkyklios paideia* terimini kullanmasa da bireyin fiziksel ve zihinsel yeteneklerinin eşit olarak geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir (Thomson, 1966). Aynı yüzyıl içerisinde, Petrus Paulus Vergerius’un (1349-1420) *De Ingenuis Moribus* adlı çalışmasının, 1472 yılından itibaren, yaklaşık 50 baskısı yayımlanmıştır. İçerisinde karakter disiplini, liberal çalışmalar, savaş sanatında bedensel egzersizler ve rekreasyon gibi konular yer almıştır. Bu konular içerisinde de sağlık, beden eğitimi ve rekreasyon mesleklerinin özü kabul edilebilecek bilgilere yer verilmiştir. Bu çalışmaya göre; bedeni sağlıklı bir şekilde korumak ve uzuvları güçlendirmek için vücut egzersizleri benimsenmelidir. Bu doğrultuda çocukların uzuvlarını kullanabildiği anda silahlarla eğitilmesi gerektiğini, doğru konuşabildiği anda da harfler ile eğitiminin başlamasının gerekliliğini ortaya koymuştur (Zeigler, 1988). Bu eğitimciler beden eğitime önem vermiş, iyi ahlak yetiştirmenin eğitimin temel amacı olduğu konusunda ısrar ederek kendilerinden sonraki eğitimcilerin izleyecekleri yolu göstermişlerdir (Thomson, 1966).

Bu dönem içerisinde güç ve yetenekleriyle en verimli olabilecekleri bir alana bütün varlığını adayabilecek insanlardan olan Vittorino Feltre isimli bilgin ortaya çıkmıştır (Burckhard, 2010). Feltre, Rönesans eğitim programında beden eğitimini önemli bir parça olarak sunan ilk eğitimcilerdendir (Phillips ve Roper, 2006). Feltre, hükümdar hanedanının oğul ve kızlarını eğitmesi ile elde ettiği şöhret sayesinde zengin ve büyük ailelerin dikkatini çekmiş ve çocuklarını eğitmesi için kendisine başvurulmuştur. İlk kez burada bilimsel öğretim faaliyetlerinin yanı sıra beden faaliyetlerine de aynı önem verilmiştir (Burckhard, 2010). Platon’dan etkilenen, Sparta eğitim modelini örnek alan Feltre; her gün iki veya daha fazla saat boyunca top oyunları, eskrim, sıçrama, koşma gibi beden eğitime yönelik aktivitelerine öğrencilerinin katılmasını sağlayarak, modern eğitim modellerinin temellerini atmıştır (Phillips ve Roper, 2006). Ayrıca Feltre, zengin çocukların yanında fakir ama yetenekli çocukların

eğitimine de yer vermiştir (Burckhard, 2010). Byylelikle st sınıf kadar orta sınıfta da eğitim ve beden eğitiminin önemi anlaşılmış, orta sınıfa eğitimsizlikle mücadele edebilmeleri için fırsat sağlanmıştır.

On beşinci yüzyılda orta sınıfın verdiği mücadele ve Rönesans, beden eğitiminin tekrar yoğun şekilde gündeme gelmesini sağlamıştır. Beden eğitimi, İtalya'dan Avrupa'ya yayılmış ve laikleştirilmiştir. Başta İtalya olmak üzere, Almanya, Fransa ve İspanya'da eğitimin bir parçası haline gelmiş ve yeni materyallerle yapılmaya başlanmıştır. Özellikle eğitim kurum ve kuruluşlarında mill bilince sahip, başarılı fertler yetiştirmenin yollarından biri olarak kabul görmüş ve bir hayli desteklenmiştir (Yazıcı, 2014). Bu dönemde iki nokta önem kazanmaktadır; bunlardan birincisi bilginin öneminin teorik konularla fazla alakası olmayan orta sınıf tarafından kavranmaya başlanmasıdır. İkinicisi ise eğitimin hala son derece pahalı ve bir orta sınıf ailenin finansal kaynaklarını büyük ölçüde tüketecek gte olmasıdır. Eğitim her ne kadar masraflı ve emek isteyen bir süreç olsa dahi orta sınıf bundan kaçınmak yerine eğitime yönelmiştir (Gümüş, 2010).

On altıncı yüzyıla gelindiğinde İtalyanlar gerek teorik yarar gerekse pratikte ğretmen olarak hem beden hareketlerinde hem de yüksek topluluk davranış adabında bütün Avrupalıların öncüsü olmuşlardır. Eskrim, binicilik ve dans üzerine ortaya çıkardıkları resimli kitaplar ve okuttukları dersler ile tüm Avrupa'ya yol göstermişlerdir (Burckhard, 2010). Dönem Avrupa'sında ise Erasmus, Rabelais, Montaigne ve Luther gibi ünlü düşünürler zgr düşüncenin öneminin ortaya koymuşlardır. Öğretim yöntemlerinde, öğrencilerin becerilerini ve yeteneklerini geliştirmelerini sağlayan yöntemler benimsenmiş, öğrencilere açık havada öğrenme, doğayla temas halinde çalışma ortamları sunulmuş ve sıkı disiplin yöntemleri yerine hoşgörülü yöntemler tercih edilmeye başlanmıştır (Binbaşıoğlu, 1982). Bu bağlamda ilk kez jimnastiği, bir sanat olarak ifade etmişler, savaş talimlerinden ve sırf eğlence niteliğinde ki oyunlardan ayırarak sistematik bir şekilde öğretmişlerdir. Byylelikle jimnastiğin eğitim için önemli bir öge olduğu anlaşılmıştır (Burckhard, 2010).

Rönesans'ta Antik ağ değerlerini ve insan tasavvurunu anlama çabasındaki hümanistler Klasik Yunan ve Latin kaynaklarına yönelmişlerdir (Yıldıran, 2014). Jimnastik ve beden eğitimi üzerine yayımlanan ilk eser olan, eviri niteliğindeki *De Arte Gymnastica* (Jimnastik Sanatı), hekim ve yazar Girolamo Mercuriale tarafından 1569'da yayımlanmıştır. Mercuriale çalışmasında antik çağlardan 105 yazara yknmş, Yunan ve Roma'nın tıp alanında en önemli isimleri olan Hipokrat ve Claude Galen ile birlikte dönemin ünlü kitap ve yazarlarından bahsetmiştir (McIntosh, 2007). Bu alışma; klasik jimnastik ve Galenik doktrinlerin tekrar gündeme gelmesini mümkün kılan ve restore eden ilk hümanist eser olarak kabul grmştir (Torrebadella-Flix, 2014). Mercuriale, vücudun egzersizini savunurken jimnastik sanatını 3 kategoriye ayırır. İki fiziksel sağlık amaçlı "tıbbı" jimnastik sanatı, ikincisi askeri amaçlı "dövüş" jimnastik sanatı, ncs ise "atletik" olarak adlandırılan jimnastiktir (Lee, 2013). Kitapta; yürüyüş, bağırmak, glmek, gezinmek, avlanmak, balık tutmak, yüzmek, yuvarlanmak ve bir tokmakla top oynamak gibi egzersizlere de yer verilmiştir (McIntosh, 2007). Bu nedenle kitap, jimnastik sanatını canlandırma ve beden eğitiminin eski haline getirmenin çağrısıdır (Lee, 2013). Mercuriale gibi ğrencisi olan Girolamo Cardano, Galen'in *De Sanitate Tuenda* (Sağlığın Korunması) kitabının Latince evirisi olarak aynı adı taşıyan bir kitap yazmıştır. Mercuriale ve Cardano, Galen'in çoğu sağlık sınıflandırmasını kabul etmişler, egzersizin gençliği korumasına ve yaşam süresini uzatmasına yardımcı olabileceği görüşünü dile getirmişlerdir. Ayrıca binicilikte, hareketin binici yerine at tarafından yapılmasından dolayı at üstünde seyahat etmenin egzersizden sayılmadığını belirtmişlerdir (McIntosh, 2007).

Klasik dönemin spor mirasını toparlayan bir başka çalışma da Petrus Faber'in 1592 yılında yazmış olduğu *Agonisticon* adlı eseridir (Torrebadella-Flix, 2014). Faber, atletik yarışmaların, gençlerin askeri fitliğe (vücuda) kavuşmaları için ilham verebileceğini savunmuştur (Lee, 2013). Ayrıca Petrus Faber eserinde eski zamanların olimpiyat oyunlarına da değinmiştir. Bu doğrultuda söz konusu yazarların, Orta Çağ yarışmalarına muhalefet olarak, asillerin estetik eğitimi için eski jimnastik uygulamasının destekleyicileri olarak hareket ettikleri görülmektedir (Iglın, 2013).

Dönemin seçkinleri ise genellikle boş zamanlarını çok yönlü yarışmalar geliştirmek için kullanmışlar, en zengin olanları tenis, eskrim, binicilik ve diğer oyunlar için profesyonelleri ve çalıştırıcıları işe alabilmişlerdir (Collins, 2013). Bu dönemde spor daha çok sosyal yaşamın gelenekleri, ritüelleri ve törenleri ile bağlantılıdır. Bunları kontrol eden kuruluş ve yönetim organları ise yoktur (Stewart ve Smith, 2007). Bu faaliyetler genel olarak sistemleştirilmediği, ticari olarak organize edilmedikleri veya günlük yaşamdan ayrı görülmediği için modern spordan farklı görülmüştür (Collins, 2013).

Fransa'da on altıncı yüzyılın başlarında soylular tarafından savaşmayı çağrıştırdığı için joute ve tournais (bireysel ve turnuva formundaki mücadele sporları) sık tercih edilen oyunlardandı. Bu oyunlar resmi bayramlarda, şehre giriş törenlerinde, kralların ya da piskoposların takdis törenlerinde ve büyüklerin düğünlerinde oynanırdı (Vigarello, 2008). Bu oyunların sadece özel günlerde ve burjuvalar tarafından oynanması ise maliyetleri ile açıklanabilmektedir (Bove, 2002). Düelloya benzeyen bu oyunlar on altıncı yüzyılda hala revaçta olmalarına rağmen, seyircileri galeyana getirmesi sonucunda ortaya çıkan kalabalık kavgalar ile çok fazla can kaybının yaşanması doğrultusunda yasaklanmıştır (Vigarello, 2008). Şehirdeki gelişmekte olan medeniyetle birlikte de turnuvaların yerini tiyatrolar almaya başlamıştır (Bove, 2002). Ayrıca kanlı oyunların yerine, sadece süvarilerin temrinleri arasında olan yüzük yarışı, hedefi vurma gibi oyunların tercih edilmesi de bize göğüs göğüse mücadele ettikleri oyunları aşırı bulmaya başladıklarını, kaba kuvvet temsillerin ortadan kalktığını bütün bunların yerine hüner ve beceriye yönelik oyunlar geliştirdiklerini göstermektedir. Bu doğrultuda saray halkının soyluların hayatına yepyeni bir yön verdiğini, askeri sınıfın öbür sınıftan farkının ortadan kaldırıldığını söyleyebiliriz (Vigarello, 2008).

On altıncı yüzyılda üç genel oyun kategorisi ortaya çıkmıştır. İlki okçuluk veya mızrak dövüşü gibi savaş ya da atlı sporlarda görülmüş, askeri eğitime yardımcı olmuştur. Bir diğeri dini veya ritüel etkinliklerle bağıntılı olmuştur. Buna örnek olarak kilisede *ales* olarak bilinen topluluk şölenleri ve oyunlarını ya da *İsa'nın doğum yortusu* ve *tövbe salısı* gibi dini bayramlarda düzenlenen futbol maçlarını gösterebiliriz. Son olarak da fuarlarda veya festivallerde oynanan *maypole dansı* ya da *önlük yarışı* gibi oyunları ifade edebiliriz (Collins, 2013).

Orta Çağ, Aydınlanma Çağı'na bağlayan olaylar zincirinde Rönesans'ın Batı medeniyetlerinde bedeninin eğitiminin yolunu açtığı, ayrılmaz bir parçası olarak nitelendirebileceğimiz hümanizm akımının da insanlığı vurgulamasıyla, insan bedeninin önemini kabul edildiğini söyleyebiliriz (Phillips ve Roper, 2006). Rönesans ve hümanizm akımının ortaya çıkmasında etkin olan Antik Yunan'a ilişkin eserlerin çevirileri, dönemin aydınlarını da etkilemiş ve Antik Yunan'a öykünmeyi beraberinde getirmiştir. Bu yönelim kapsamında Antik Yunan'ın ideal insan anlayışı olan "kalokagathia" eğitimciler tarafından hedef olarak belirlenmiştir (Şinoforoğlu, 2015). Antik Yunan'da ideal insanı tasvir eden kalokagathia; kalos ve agathos terimlerinden oluşmakta hem iyi hem güzeli tasvir etmektedir (Harmandar Demirel ve Yıldırım, 2013). Herhangi bir kişide kalokagathia gerçekleşmesi için soylu bir tabiat, doğru bir davranış tarzı, sürekli temrin ve dikkatli öğrenim gerekmektedir (Yıldırım, 2011). Rönesans'ın dünya

görüşüne uygun düşen bu hümanist eğitim ideali çok yönlü yaratıcı bir düşüncedir. Amacı ise, her yönlü gelişmiş insan “homo universale”dir. Aynı zamanda bu eğitim ideali mecburen aristokratik bir karakter kazanmaktadır (Aytaç, 1992). Bunun en güzel örneğini o dönem kültürünün aradığı bütün yüksek vasıfları kendinde birleştiren saray adamı olarak adlandırılan Cortigiano’da görmekteyiz. Cortigiano bütün mükemmel özellikleri nefsinde toplayan, şövalyeye özgü beden hareketlerine sahip, bütün asil sporları yapabilen, atlamayı, koşmayı, yüzmeyi, güreşmeyi, dans etmeyi ve ata binmeyi bilen ideal insanı temsil etmektedir (Burckhard, 2010).

İtalyan hümanistlerin Yunan ve Roma devri eğitim sistemine hayranlık duymaları nedeniyle “kalokagathia”nın temel unsurlarından olan beden eğitimi, dönemin aydınları tarafından ideal insana ulaşmak için yeniden önemini kazanmıştır. Ayrıca eski Yunan eğitim anlayışına uyarak, ruh ve vücudun dengeli eğitimine dikkat çekilmiş, Spartalılar’ın irade disiplini, günlük yüzme, binicilik ve eskrim talimlerinin lüzum ve faydasının altını çizerek modern eğitim yolunu açmışlardır. Eğitimin fikir temelini atan hümanistleri İtalya gibi İspanya, Almanya, Fransa ve İngiltere’de de görmek mümkündür. İspanyol hümanist Johan Ludwig Vives çocukların 15 yaşından itibaren yürüyüş, koşu, güreş ve mücadeleli top oyunları gibi zorlu temrinlerin uygulanmasını tavsiye eder, amaç ise vücudu güçlendirmek ve zihin güçlerini tazelemektir (Alpman, 1972). Denemeleri ile tanınan Fransız hümanist olan Michael de Montaigne, bir insanın eğitim de doğal güçler olarak adlandırabilecek beceri ve yeteneklerin, mantık ve toplumdaki daha önemli olabileceğine inanıyordu (Binbaşıoğlu, 1982). Bu düşüncesi doğrultusunda eserlerinde “yalnız ruhun veya yalnız beden değil, insanın eğitiminin esas olduğunu” vurgulamıştır. Martin Luther ve Loachim Camerarius gibi Alman hümanistler de eskrim, koşma, güreşme, atlama gibi egzersizler ile bedenini önemini ortaya koymuşlardır (Alpman, 1972). Böylelikle skolastik kilise eğitimi yerine tamamen insani olan bir eğitim ile ruh ve fikir kadar vücudu da geliştirmenin gerekliliğini ileri sürmüşler beden eğitiminin gelişiminin adımlarını atmışlardır (Şinforoğlu, 2015).

Rönesans’ın başarısı sadece bahsi geçen hümanizm alanında tezahür etmemiştir. Hemen hemen her alanda skolastik düşüncenin veya eski düşünce biçimlerinin doyurucu olmayan ve yetersiz kaldığı bir anda, Rönesans filozofları, ortaya attıkları sorunların pek azına çözüm getirebilmiş olsalar da, geri kalanının bir sonraki yüzyılın büyük düşünce savaşları içinde çözümlenebilmelerinin yolunu açmışlardır (Cevizci, 2010b).

Aydınlanma Dönemi’nin Karakteristik Özellikleri ve Bedenin Eğitimi

Rönesans, kendini bütün tarihi otoritelerden bağımsız kılmaya, dünya ve hayat üzerindeki görüşlerine yalnız deneyim ve aklın sağladığı yollarla şekil vermeye çalışan, Orta Çağ’ın statik geleneklerine karşı çıkan, özgürlüğe ulaşmaya çabalayan Aydınlanma Çağı için gerekli zeminin olduğu geçiş dönemidir (Gökberk, 1999). Batı uygarlığının on sekizinci yüzyılda vardığı aydınlanma dönemi Rönesans’taki düşünsel ve toplumsal değişimlerin üzerine yükselir. Aydınlanma, Avrupa’da insanın bireyci ve toplulukçu kültürü yansıtan yaşamlarını yeni bir perspektifle yaratma çalışmaları olarak niteleyebileceğimiz, Batı uygarlığının tarih boyunca oluşan değişim ve gelişiminin düşünsel ve kültürel sonucu olan İngiliz Devrimi (1688) ile başlayıp Fransız Devrimi (1789) ile en üst noktaya erişen en sonunda da Almanya’da felsefi temellerini oluşturarak tüm dünyayı etkileyen modernleşme/batılılaşma hareketidir (Çüçen, 2006). On sekizinci yüzyıl felsefesini tamamıyla yeniden belirleyen aydınlanma ile ilgili fikirlerin, kültür ya da bireyin kabul edebileceği, dinden bağımsız bir temel kazandırma amacıyla karakterize olduğu söylenebilir (Cevizci, 2010b). Aklın inançtan bağımsızlaşması, aydınlanmayı tanımlayan temel bir kriter olarak kabul edilir. Aydınlanma aklın görev ve sorumluluğunu “inanma” olarak değil de “bilme” olarak belirlemiştir (İşbir, 2018). Bu yüzyılda

akılcılığın yanında araştırmacılık ön plana çıkmış, araştırmaların ise başlıca izanı, gözlem ve deneyle desteklenen ayrıca sağlamanın yapıldığı “bilimsel yöntem” anlayışı olmuştur. Gözlem, deney ve ispata dayanan bu yöntem, yükseköğretim kurumları olan üniversitelerde gerçeği bulmanın vazgeçilmezi haline gelmiştir (Aldemir, 2016).

Bu dönemi anlayabilmemiz için filozoflar, yani bilgisizliği ve onun doğurduğu karanlıktan kurtulmak amacıyla her alanda aklı ile hareket eden kişileri incelmemiz gerekir. Bu bağlamda Kant 1774’de “aydınlanma nedir?” sorusuna şöyle cevap verir.

‘İnsanın çocukluktan kurtulmasıdır ki bu çocukluktan sorumlu olan bizzat kendisidir. Çocukluk başkasının yönlendirmesi olmadan kendi aklını kullanamama halidir ve bundan sorumlu olan da bizzat kendisidir, zira bunun nedeni akla sahip olmamak değil, başkasının yönlendirmesi olmadan aklını kullanma yönünde kararlılık ve cesaretin olmamasıdır. Sapere aude! Aklını kullanmaya cesaret et! İşte aydınlanmanın sloganı budur (Russ, 2011).

Yunan aydınlanmasını yaratan sofistler de aynı sloganı kullanıp “insan, her şeyin ölçüsüdür” diyorlardı. Eski geleneklerin atılması hem Yunan aydınlanmasının hem de on sekizinci yüzyıl aydınlanmasının ortak noktasıydı fakat sofistler aklın gücünü küçük görürken on sekizinci yüzyıl aydınlanmacıları aklın hemen hemen sınırsız bir güce sahip olduğuna inanmaktaydılar. Onun içindir ki bu çağ gerçek anlamda aydınlanma çağı olarak adlandırılır (Aytaç, 1992).

Aydınlanma eski düzenin siyasal yapısına bir tepki olarak doğmuş ve amacı bütünsel bir din eleştirisine dayanmıştır (Kaya, 2000). Eğer okullar dünyevileştirilmezse sonsuza kadar kölelik ve kilise baskısı altında kalmak zorunda olacaktır. Eğitim ne papaların ne de kilisenin işidir, o yalnızca devletin işidir, bu yüzden de devlet vatandaşlarının eğitimini kendi eline almalı ve yasalaştırmalıdır. Bu sebeple de köklü eğitim reformu ön görülmektedir (Aytaç, 1992). Dönemin eğitim sisteminde tüm yönleriyle gelişmiş birey hedeflenmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta; insanın bütünsel eğitimi gayesi ile yaptırılan beden eğitimi faaliyetlerinde, Rousseau’nun “çocuğun çocuk olarak keşfi”, Schiller’in “insan oynadığı yerde tam insandır” ve Pestalozzi’nin “çocukta kalbin, kafanın ve elin birlik içinde eğitimi” sözlerinin göz ardı edilmemesidir. Çünkü açık bir sistem olan insan bedeninin, gelecekteki alt ve üst yapısını şekillendirmede çevre yaşantıları ve genetik özellikleri bireyi etkileyeceğinden, hammaddenin kalitesi ve işleme süreci ürünün kalitesini de belirler. Bu bağlamda, beden eğitimi insanın eğitiminin bütünlüğü kapsamındadır. Nitekim insan, kültür yaratan bir varlık olduğundan hareket ve spor eğitimi de beden kültürü için bir yoldur (Yazıcı, 2014).

Dönemin eğitim sistemini daha iyi anlamlandırabilmemiz için ortaya çıktığı üç ülkeyi incelemek gerekmektedir. Aydınlanma fikirleri ilk defa İngiltere’de on yedinci yüzyıl devriminin ortaya çıkardığı şartlar içerisinde gelişip, yaygınlaşmaya başladı (Aytaç, 1992). 1640 Devrimi ile birlikte kraldan ayrı bir ulus düşüncesi fikri gündeme gelmiştir (Ağaoğulları, 1986). Bu doğrultuda İngiltere, aydınlanmanın ana ülkesi kabul edilmiş, düşünür ve yazarlara rahat ve hoşgörülü bir tartışma ortamı sunmuştur (İşler, 1999). Aydınlanmanın ana kaynağı İngiliz filozoflarıdır. Bu bağlamda İngiliz Aydınlanması’nın en büyük temsilcilerinden olan John Locke’un düşüncelerini ele almamız gerekir.

Locke insan zihninin doğuştan *tabula rosa* gibi içeriksiz olduğunu ifade ederek öğrenilen her bilginin deneyimlerle kazanıldığını savunur. Bu nedenle aklın bilgi edinmesinde din ve mantık dışı güçler yardımcı olamadığı gibi doğru düşünme içinde engel teşkil ettiğini öne sürmüştür (Çüçen, 2006). Locke’a göre eğitimin amacı; çocuğun içgüdülerinin ve tutkularının esaretinden

korumak, köle ya da başkalarına hükmeden olmayıp, iyi bir yurttaş yetiştirmektir. Bu nedenle eğitimi, insanın entelektüel kölelikten kurtulup zihinsel özgürlüğe ulaşmanın aracı olarak görmüştür (Cevizci, 2010a). Locke, aklın sağlıklı bir şekilde işleyebilmesinin yolunu, sıhhatli bir bedene sahip olmaktan görür (Keleş, 2013). Çünkü insanoğlu ruh, zihin ve vücudun birbiriyle bütünleşmesidir (Ozoliş, 2013). Bu bağlamda Locke “*sağlam bir ruhun, sağlam bir vücutta bulunacağını*” ifade ederek beden eğitiminin önemini ortaya koymuştur. Locke’a göre; beden eğitimi, bireyin tüm olarak gelişimi için önemli bir unsur teşkil etmektedir. Bunun amacı bedeni kuvvetlendirmektir. Tıpkı beden gibi ruhun da sıhhatli ve kuvvetli olması gereklidir (Aytaç, 1992). Locke; beden güçlü, sağlam ve sağlıklı bir duruma getirilmesinde, yapılması gereken bir takım somut ve pratik uygulamalar olduğunu kabul eder. Bunlar; sağlık, sıcaklık, yüzme, uyku, diyet, hava, alışkanlıklar, içme, giyim, ödül ve ceza gibi konulardır. Tüm bu konular, bedenin sağlıklı ve güçlü bir yapıya ulaştırılması için ihtiyaç olan gereklilikler olduğu gibi, dolaylı olarak insan zihninin de sağlam ve sağlıklı olmasını sağlayan şeylerdir (Cihan, 2006). On sekizinci yüzyılın ortalarına kadar eğitim mercileri soğuk duşa ve yüzmeye karşı garip bir antipati duyarken John Locke bütün çocukların yüzme öğrenmelerini tavsiye etmiş, çocukların tabiatla alt üst olmalarını, vücudu hiçbir şekilde yumuşatmamalarını aksine iyice sertleştirmelerini önermiştir (Alpman, 1972). Ayrıca Locke dansa da önem vermiş, hayata zarif hareketler veren bu egzersizin genç çocuklara yiğitlik ve güven kazandıracağını ifade etmiştir (Leonard, 1923). Bu bağlamda Locke’un özellikle çocukların eğitimleri konusunda birçok alternatif düşünceler ortaya koyduğunu, eğitime ilişkin bazı düşünceleriyle, başta kendi ülkesi olan İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerinde uygulanan eğitim anlayışları üzerine önemli etkiler bıraktığını söyleyebiliriz (Cihan, 2006).

Dönemin ünlü düşünürlerinden olan John Aubrey de çocukların eğitiminde egzersizin değerini ve çocukların sağlığını korumak ve zihinsel işlevlerini iyileştirmek için yürüyüş binicilik, yüzme, tenis, dans ve küçük oyunlar gibi aktiviteleri tavsiye etmiştir (Park, 1976). Ayrıca Londra’da Doktor Francis Fuller, egzersizin gücü ile ilgili *Medical Gymnastics* adlı eseri yayımlamıştır (Berryman, 2010). Sağlıkla ilgili yüzyılın en popüler kitaplarından biri haline gelen eserinde; egzersizin, sağlıklı insanların gücünde belirgin bir etki sağladığını, düzenli egzersiz yapmanın zayıf ve güçsüz kişilerde bir güç artışı sağlayabileceğini belirtmiştir (Park, 1976).

On yedinci yüzyılın ortalarına doğru İngiltere’de sanayi, tarım ve ticaret olağanüstü gelişim göstermiş bunun sonucunda da zengin ve güçlü bir burjuva sınıfı doğmuştur (Yeliseyeva, 2009). Bu gelişimlerin beraberinde sporun gelişmesi için ılımlı bir ortamın oluşmasını sağlayan Sanayi Devrimi, on sekizinci yüzyılda buhar motorunun icat edilmesi ile İngiltere’de başlamıştır (Bryant ve Holt, 2006). Sanayi Devrimi ile üretimde insan gücü, yerini makine gücüne bırakmış, planlanmış ve düzenli çalışma saatleri ise insanlara boş zaman ve spor aktiviteleri için zaman yaratmıştır (Jarvie ve Maguire, 1994). Fransa, Belçika ve Amerika gibi ülkeler İngiltere’nin bu başarısına gıpta etseler de Sanayi Devrimi’ne geçmeleri on dokuzuncu yüzyılın ortalarını bulmuştur (Bryant ve Holt, 2006). Bu bağlamda Sanayi Devrimi’nin yaşam toplumun yaşam tarzında önemli değişimlere neden olmasının sonucu olarak modern sporun doğduğu yer olarak kabul gören İngiltere’de, bedenin eğitime yönelik izleri anlamlandırabilmemiz için spor faaliyetlerini de incelemek gereklidir.

Modern sporun kökleri on yedinci yüzyılın başlarında İngiltere’de oluşmaya başlasa da Protestanlar bu formların gelişmesine engel teşkil etmiş ve gecikmesine neden olmuşlardır. On yedinci yüzyılın sonlarına gelindiğinde spor, modern formlarına ulaşmada daha açık bir hale gelmiş (Guttmann, 1985), iş dünyasında olduğu gibi rekabet etmek, kazanmak, kar etmek artık spor seven İngiliz aristokrasisinin hedeflerini oluşturmuştur (Collins, 2013). Bu doğrultuda

İngilizler, sporları üzerine yeni metotlar geliştirmeye başlamışlardır (Guttmann, 1985). On sekizinci yüzyılın başlarına gelindiğinde en önemli oyunların doğaları değişmeye başlamış, dönemin ortalarında ise önde gelen üç İngiliz sporu; at yarışı, boks ve kriket olmuştur. Teknecilik, güreş, ayak yarışı ve horoz dövüşü gibi dikkat çeken başka sporlarda yapılmıştır. Ancak boks, at yarışı ve kriket ulusal basında yer alarak popüleritesi olan sporlar haline gelmişlerdir (Brailsford, 1982). Kökenleri geçmişin kırsal sporlarına dayanmasına rağmen, bu oyunlar belirgin şekilde farklılaşmaya başlamıştır. Şimdi onları kırsal öncüllerinden ayıran şey, genel oyun kurallarının ortaya çıkması, sistematik ve düzenli olarak gelir üretebilme yetenekleri olmuştur. Kısacası bu sporlar, izlemek için ödeyebilecekleri, oynamak için ödenebilecekleri veya üzerinde önemli miktarda para oynayabilecekleri mallar haline gelmiş, bugün bildiğimiz modern sporun formlarını oluşturmuştur (Collins, 2013).

İngiliz aydınlanmasını bazı araştırmacılar Antik Aydınlanma Çağı ile benzeterak şöyle derler: “Antik Aydınlanma İonia’da doğdu ve en parlak çağlarını Atina’da yaşadı. On sekizinci yüzyıl Aydınlanması ise Londra’da doğmuş ama en parlak günlerini Fransa’da yaşamıştır” (Kaya, 2000).

İkinci olarak aydınlanmanın en parlak günlerini yaşadığı Fransa’yı incelemeliyiz. Bu dönemde Fransız aydınlanmacıları, mutsuz orta sınıfın temsilcileri olarak hareket ederek artık okuyabilen orta sınıfa yeni reformist görüşlerini iletiyorlardı. Onlar Newton, Locke ve Descartes gibi on yedinci yüzyıl filozoflarının düşüncelerini genelleştirerek, eğitim, politika ve din başta olmak üzere her alanda uygulamaya başladılar (Cevizci, 2017). Fransızlar, milli özerkliklerine uygun olarak aydınlanma fikirlerini en son noktasına kadar geliştirip, herkesin anlayacağı açık bir dil ile ifade ederek tüm Avrupa’ya yaydılar. Fransa’nın sosyal şartları aydınlanma ideali ile büyük bir çelişki içerisinde olmasından dolayı Fransız Aydınlanması büyük Fransız Devrimi’nin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Aytaç, 1972).

Fransız Devrimi’nin yarattığı altüst oluşla birlikte aydınlanma doruk noktalarına ulaşacaktır; o Fransız Devrimi ki yeni zamanların şafağı, geçmiş karanlıkları yok eden “güneşin doğuşudur” (Russ, 2011). Fransız Devrimi’nin Avrupa’nın şekillenmesinde; teknolojik devrim ve ekonomik sistemdeki değişim, tarım devrimi ve kentleşme; savaş ve askeri organizasyondaki değişiklikler (paralı askerlerden halk ordularına geçiş) gibi önemli etkileri vardır. Bu dönemde mutlak devleti yönetmek için gerekli olan çok sayıda memur ve yeni metotlar geliştirmek isteyen girişimciler büyüyen bir orta sınıf vatandaşının temelini oluşturacak yeni bir düşünce sistemi oluşturmaya çalışmışlardır (Pfister, 2003). Böylelikle de “devleti sadece üst sınıflar yönetir” fikri yerine, “halk kitlelerinin yönetmesi gerekir” fikri önem kazanmıştır (Afyon ve Tunç, 1997). Fransız Devrimi’nin getirdiği temel ilkeler; “insan hakları” olarak genel bir başlık altında toplayabileceğimiz hürriyet, eşitlik ve kardeşliktir. Bu ilkelerin gerçekleşebilmesi içinde temel şart: İnsanların, mensup olduğu sosyal ve ekonomik menşeye bakılmaksızın eşit haklara sahip kılınarak eğitilmesidir (Aytaç, 1992). Fransa’da Aydınlanma Çağı “filozoflar” dönemidir. Aydınlanma Çağı, filozof-yazarların yapıtlarında şekillenir (İşler, 1999).

Fransız Aydınlanmasının en önemli temsilcisi ise Jean Jacques Rousseau’dur. Rousseau (1712-1778) gözünde sadece İngiliz asillerinin ideali tüten, çok sevdiği ve yararlandığı Locke’un pedagojisini reddeder. O “insanlar, insan gibi olunuz” sözü ve Emile adlı eseri ile çözüm yoluna gitmiştir (Alpman, 1972). Doğa bilimcisi olan Rousseau doğada ve doğal içgüdülerle olan eğitimi savunmuş, çocuğun sürekli hareket halinde olduğundan, gözlemlene yaparken çeşitli noktalara dikkat etmekte zorlandığını ifade etmiştir. O duyguların etki fikirlerinin hammaddesi olduğuna inanıyordu. Bu sebeple de duyuların fiziksel aktivitelerle eğitilmesini savunmuştur (Singer, 1976). Rousseau eğitim teorilerini hem kiliseye hem de devlete

saldırırken birçok şekilde açıklamıştır. Eğitim konusundaki fikirleri, sadece eğitimde değil, aynı zamanda beden eğitimi için de yıllarca model haline gelen Emile (1972) adlı kitabında ortaya çıkmıştır. Zihin kadar bedeninin de eğitilmesinin gerektiğini savunarak beden eğitiminin önemini vurgulamış (Barrow ve Brown, 1988), zihnin bedeninin yardımı olmaksızın hiçbir şey başaramayacağını ileri sürmüştür (Gerber, 1971). Rousseau, Emile’de bir eğitim şeması içerisinde, doğal insanın modern versiyonunu açığa çıkarmaya çalışmış, gerçek özgürlüğün yollarını araştırmış (Cevizci, 2010b) ve vücudu güçlendirmenin önemine dikkat çekmiştir (Alpman, 1972). Rousseau’nun Emile’i kuşkusuz dönemin liberal eğitiminin en ünlü ve en etkili eseri olmuştur. Çocuğun sağlığını sağlamanın önemi hakkında ayrıntılı yorum içeren eseri ile beden eğitimi programının ana hatlarını çizerek (Park, 1976), modern beden eğitimi için teorik temeli atmış, uygulamayı ise başkalarına bırakmıştır (Barrow ve Brown, 1988). İsviçre’de reformcu olan Johann Heinrich Pestalozzi (1746-1827), Rousseau’nun fikirlerini kendi ünlü eğitim kurumu olan Yverdon’da kullanmış (Singer, 1976) ve Pestalozzi’nin çalışmalarını tanıyan birçok kurum için model olarak hizmet etmiştir (Barrow ve Brown, 1988). Dönemin bir diğer önemli eğitimcisi olan Friedrich Froebel (anaokulunun yaratıcısı) ise hem Rousseau hem de Pestalozzi’nin fikirlerini genişleterek çocuk gelişiminin en yüksek aşaması olan “içsel eylem ve yaşamın bağımsız dışa dönük ifadesi”ni geliştirmiştir. Top gibi basit geometrik formlarla oynamanın önemli anlayışlara yol açabileceğini ileri sürmüştür (Singer, 1976). Eğitim ve beden eğitimi alanlarında ulaşmak istenilen hedefe henüz ulaşamamıştır. Fakat ortaya atılan eğitim nazariyeleri insan dostlarının yeni okulu “philanthropium”larda daha geniş uygulama zemini bulmuştur (Alpman, 1972).

Son olarak da aydınlanma, Fransız ve İngiliz Aydınlanmasından aldığı etkiler ile Almanya’da gelişmiştir (Aytaç, 1992). Feodal bir yönetim sistemine sahip olan Almanya’da orta sınıf meslekleri olarak nitelendirilen ticaret ve esnafılık ön planda olup bu meslekler için eğitim verecek kurumlara ihtiyaç duyulmuştur. Dönemin ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamasa da Almanya’da kilise denetimi altında halkın büyük çoğunluğunun gittiği temel eğitim vasıtasıyla karşılıklı konuşmaya dayalı din eğitiminin verildiği halk okulları ve daha çok aydın kesimin, bilim insanlarının gittiği ağır derslerin öğretildiği gymnasium gibi önemli eğitim kurumları bulunmaktadır. Ayrıca Hauptschule (temel 4 yıllık ilkokuldan sonra gidilebilecek en düşük okul) ve Gymnasium (lise) arasında yer alan Realschule (orta başarıya sahip öğrencilerin gittiği ortaokul) türü okullar ile öğrencilere beden eğitimi dersinin de içinde bulunduğu zengin ders programları sunulmuş, on sekizinci yüzyıldan günümüze Almanya eğitim sisteminde varlığını sürdürmüştür (Koçak ve Çobanoğulları, 2016).

Önceleri dar düşünceli din adamları sporun gerilemesine ön ayak olurlarken, aynı din adamları, sporun ilerlemesine de katkıda bulunmuşlardır. Buna örnek olarak 1723 yılında Almanya’da Basedow’u örnek gösterebiliriz (Afyon ve Tunç, 1997). Almanya’da kendilerine philantrop’lar (insan severler) olarak adlandıran Basedow (1724-1790), Salzmann (1744-1811) ve GutsMuths (1759-1839) gibi eğitim sisteminin önemli temsilcileri yer almaktadır. Bu düşünürler soylu çocuklarının tek ve özel eğitimi yerine geniş halk kitlelerinin eğitimi üzerine durmuşlar (Alpman, 1972) ve beden eğitiminin önemi, öğretime oyun karakteri kazandırılmasından, derslerin teorik olmaktan sıyrılarak, atölyeleri ziyaret etme, seyahat ve gezilere katılma imkanları sağlamış, derslerin çocuklar için “neşe ve zevk verici” olmasına çalışmışlardır. Almanya’daki bu akımın öncüsü olan Basedow “philanthropium” adı verilen okulu açmış (Alpman, 1972; Aytaç, 1992), beden eğitimi çalışmalarına günde beş saat ayrılması gerekliliğini ileri sürmüş, bu beş saatin üç saati eskrim, binicilik, dans ve müzik gibi rekreasyonel etkinlikleri, iki saatini ise elişi etkinlikleri oluşturmuştur. Ayrıca Basedow yeterli sayı ve yaşta öğrenci olması durumunda askeri eğitim ve hareketler ile marş eğitimlerinin verileceğini; yaz döneminde ise öğrencilere avlanma, balık tutma, bota binme ve tırmanma gibi

becerilerin kazandırılacağını ileri sürmüştür (Leonard, 1923). Bu okulda görev yapmakta olan beden eğitiminin ilk modern öğretmeni sayılan Johann Friedrich Simon öğrencilerine Yunan jimnastiği olarak tabir edilen; koşu, güreş, atma ve atlamaları tanıtmış, denge ve atlama çubuğunu tasarlamış ayrıca öğrencilerine tenis ve badminton gibi oyunlar öğretmiştir (Singer, 1976).

Philanthropium adı verilen okulu uzaktan takip etmekte olan diğer kurumlar, en sonunda onu taklit ederek İsviçre’de Schnepfenthal çiftliğinde, Salzmann öncülüğünde Schnepfenthal Eğitim Enstitüsü’nü açtılar. Günümüze kadar varlığını korumuş olan enstitüde jimnastik akımı için önemli isimlerden olan GutsMuths asistan olarak (1785) görev almaya başlamıştır (Leonard, 1923). GutsMuths, 1793 yılında yayımlanan *Gymnastik für die Jugend* (Gençlik Jimnastiği) isimli kitabında tırmanma, dengeleme, koşma, atma ve atlamaya kadar geniş bir egzersiz ve oyun koleksiyonu sunmuş; yüzme, yürüyüş, buz pateni gibi egzersizlere olan algıyı geliştirmeyi planlamıştır. Buna ek olarak 1796’da *Spiele zur Übung und Erholung des Körpers und Geistes* (Bedeni ve Zihni Canlandırmak ve Dinlendirmek İçin Oyunlar) kitabında geniş bir oyun koleksiyonu yayımlamış, alıştırmalar gibi oyunların da kendi başlarına bir sonuç olmadığını, ancak bir avantajın elde edilebileceği belirli bir amacı olması gerektiğini belirtmiştir (Pfister, 2003). Tüm çalışmaları doğrultusunda GutsMuths, beden eğitiminin ruhsal ve bedensel faydalarına, özellikle gençler açısından önemine değinirken, bedeninin dayanıklılığı ve becerisi bakımından jimnastik temrinlerini; açık havada yürüyüşler ve tehlikesiz çocuk hareketleri biçiminde yapılması gerektiğini belirtmiş ve Avrupa’daki genel jimnastik akımlarının kaynağını oluşturmuştur (Koca ve Bulgu 2005). Rönesans ve aydınlanma ile ortaya atılan düşünceler sonucu yapılan uygulamalar sonraki yüzyılda gelişimini tamamlayarak beden eğitimindeki ana akımların dayanak noktasını ve temellerini oluşturmuşlardır.

Beden eğitimi genel eğitime dahil eden on sekizinci yüzyıl fikirlerinin temelinde, jimnastik egzersizi sistemleştirmeye çalışılmıştır. Bu durum Alman ve İsveç jimnastiği olmak üzere iki farklı sistem ile sonuçlanmıştır (Trangbæk, 1997). Alman jimnastiği Friedrich Ludwing Jahn vasıtasıyla ülke genelinde kendine yer bulmuştur (Şinoforoğlu, 2015). Jahn, Alman milletini kurtarmak için jimnastiğin özel okulların dar çevrelerinden çıkartılıp sosyal statü farkı gözetmeksizin halka mal edilmesi gerektiğini böylelikle de fertleri güçlendirerek onları birer koruyucu yapacak ve sosyal hayatı kalkındıracaktı (Leonard, 1923). Bu dönem içerisinde İsveç’te Pehr Henrik Ling tarafından ordu için olduğu kadar okul için de kolay uygulanabilen İsveç jimnastiği ortaya atılmıştır (Alpman, 1972). Ling’in daha çok tıbbi ve askeri yönlerine ağırlık verdiği temelinde eğitim, estetik, askeri ve tıbbi olmak üzere dört daldan oluşan İsveç jimnastiği (Westberg, 2018), Avrupa okul beden eğitiminde kullanılan; Alman, Fransız ve İngiliz sistemlerinin hâkimiyet alanlarını zorlamış ve kısa sürede etkisini artırmıştır. Bu bağlamda iki jimnastik sisteminin de ayrı düzlemler üzerinde gelişim göstermelerine rağmen dönemin ve ülkenin ihtiyaçları, karakteristiği, arzuları ve kurucularının düşünceleri ile yaşanan savaşların ardından sağlıklı ve dinç nesiller yetiştirme arzularından ortaya çıktığını ifade edebiliriz (Şinoforoğlu, 2015).

Nitekim Avrupa kıtasındaki bu jimnastik akımlarına paralel gelişimi ile belirgin zıtlık oluşturan “spor”da on dokuzuncu yüzyıl İngiltere’sinde tamamen ayrı bir kulvarda gelişme göstermiş (Gerber, 1971), paramiliter ve sağlık yönelimli jimnastik akımlarından ayrılarak, yarışma amaçlı bir yol benimsemiştir (Yıldırım, 2005). Modern sporun on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllar boyunca İngiliz devlet okullarının oyun sahalarında şekillendiği genel olarak kabul edilmiş (Hornby’den akt. Renson, 2009), futbol gibi geleneksel oyunlar standartlaştırılarak, sistematik bir düzene sokulmuştur (Trangbæk, 1997). Bu bağlamda okul sporunun

gelişmesinde büyük katkısı olan Thomas Arnold'un 1828-1842 yılları arasında müdürlüğünü yapmış olduğu (Rugbyschool, 2019) İngiltere'nin en eski halk okullarından olan sosyal statüsünün önemli bir parçasını spordaki başarısına borçlu olan Rugby okulunu örnek gösterebiliriz (Gerber, 1971). Burada yatılı okul sisteminin takım sporlarının gelişimini kolaylaştırmasından dolayı bireysel sporlardan çok, takım sporlarına yer verilmiş, spora haftada en az 3 yarım gün ayrılarak "bilinçli beden eğitimi" anlayışı güçlendirilmiştir (Yıldıran, 2011).

SONUÇ

Kilise egemenliği altında olan Orta Çağ döneminde beden temrinleri şeytan işi olarak görülmüş ve eğitim sistemi de skolastik olarak karakterize edilmiştir. Yalnızca tanrı ve tanrının kilisesini koruması sebebiyle şövalyelerin temrinlerine izin verilmiştir. Orta Çağ sonlarına doğru filizlenen Rönesans ile birlikte yükselen burjuva sınıfında eğitim ve beden faaliyetlerine rastlanmıştır. Rönesans'ın ayrılmaz parçası olarak nitelendirilen Hümanizm akımı ile insanlık tarihine geçecek birçok önemli düşünür yetişmiştir. Bu düşünürlerin hemen hepsi insani eğitimle, ruh ve fikir kadar vücudu da geliştirmenin önemini vurgulamış, Antik Yunan'daki ideal insan anlayışına ulaşmayı hedefleyerek, beden eğitiminin gelişim adımlarını atmışlardır. İngiliz Devrimi ile başlayan, Fransız Devrimi ile doruk noktasına ulaşarak, Almanya'da felsefi temelleri oluşan Aydınlanma Dönemine geçilmesi, dönemin düşünürlerine ve eğitimcilerine rahat ve hoşgörülü tartışma ortamları sağlanmış, sağlam bir ruhun sağlam bir vücutta olacağı düşüncesi gelişmiş, zihnin bedeninin yardımı olmaksızın hiçbir şey başaramayacağı anlayışı kabul görmüştür. Tüm bu aşamalar doğrultusunda jimnastik faaliyetlerinin gerekliliği anlaşılmış, bunun sonucunda da genel eğitim faaliyetleri içerisine beden eğitimi dahil edilmeye çalışılmıştır. Bu farkındalık beden eğitiminin eğitim sistemi içerisinde kendisine önemli bir yer bulmasını beraberinde getirmiş, kazanılan bilgi ve deneyim birikimi ardılı aydınlara yol gösterici olmuş ve bu yüklü miras ile yaratılan farkındalık ile beden eğitimi ve spor gelişimini on dokuzuncu yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan jimnastik akımları ile tamamlamıştır. Böylece, Almanya'da Friedrich Ludwing Jahn öncülüğünde ortaya çıkan Alman Jimnastiği, İsveç'te Pehr Henrik Ling öncülüğünde ortaya çıkan İsveç Jimnastiği ve ikisinden ayrı bir kulvarda yol alan İngiliz Spor günümüz beden eğitimi ve spor anlayışının temellerini oluşturmuştur.

KAYNAKLAR

Afyon, Y. A., Tunç, A. (1997). *Beden eğitimi ve spor tarihi*. Konya: Damla Ofset.

Ağaoğulları, M. (1986). Halk ya da ulus egemenliğinin kuramsal temelleri üzerine birkaç düşünce. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 41 (1), 131-152.

Aldemir, C. (2016). California institute of technology neden bir Türk üniversitesi değildir? Kültürlerarası bir analiz. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 17 (2), 255-270.

Alpman, C. (1972). *Eğitimin bütünlüğü içinde beden eğitimi ve çağlar boyunca gelişimi*. Ankara: GSGM Spor Eğitim Dairesi Başkanlığı.

Aytaç, K. (1992). *Avrupa eğitim tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Bandy, S. J. (2000). Women and sport: From antiquity to the 19th century. *Olympic Review*, 31 (Febr-March), 18-22.

Barrow, H. M., Brown, J. P. (1988). *Man and movement: Principles of physical education*. Philadelphia: Lea & Febiger.

Berryman, J. W. (2010). Exercise is medicine: A historical perspective. *Current Sports Medicine Reports*, 9 (4), 195-201.

- Binbaşıoğlu, C. (1982). *Eğitim düşüncesi tarihi*. Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi.
- Bove, B. (2002). Joutes bourgeoises à Paris, entre rêve et réalité (XIIIe-XIVe s.), *Le tournoi au Moyen Age* (ss. 135-163). Erişim adresi: <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00640425>.
- Brailsford, D. (1982). Sporting days in eighteenth century England. *Journal of Sport History*, 9 (3), 41-54.
- Bryant, J., Holt, A. M. (2006). A Historical overview of sports and media in the United States. Arthur A. Raney, Jennings Bryant, (Ed.), *Handbook of sports and media* (22-45). İngiltere: Lawrence Erlbaum Associates.
- Burckhardt, J. (2010). *İtalya'da Rönesans kültürü*. İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Cevizci, A. (2010a). *Eğitim sözlüğü*. Ankara: Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2010b). *Felsefe tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2017). *Aydınlanma felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cihan, M. (2006). John Locke ve eğitim. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), 173-178.
- Collins, T. (2013). *Sport in capitalist society: A short history*. London ve New York: Routledge.
- Çuçen, A. K. (2006). Batı Aydınlanması'nın düşünsel kökenleri ve eleştirisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (Ilke)*, [Atatürk'ün doğumunun 125. yılı ve Cumhuriyetimizin 83. yılı özel sayısı], 25-34.
- Çuçen, A. K. (2010). *Orta Çağ ve Rönesans'ta felsefe*. Bursa: Ezgi Yayınları.
- Demiriz, H. (2014). *Şövalye eğitimi: Zamanının en prestijli ve en detaylı yüksek eğitimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Dündar, D. (2012). *Orta Çağ Avrupası'nda şövalyelik* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Eren, L. G. (2017). Mitlerin kendini yeniden üretimi: Aydınlanma felsefesinden aydınlanma projesine. *Ticari Bilimler Dergisi*, 1 (1), 115-129.
- Erez, E. (2017). *Feodal sistemin sosyal hayat üzerine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Gerber, W. E. (1971). *Innovators and institutions in physical education*. Philadelphia: Lea & Febiger.
- Gökberk, M. (1999). *Felsefe tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Guttman, A. (1985). English sports spectators: The restoration to the early nineteenth century. *Journal of Sport History*, 12 (2), 103-125.
- Gümüş, T. (2010). Orta Çağ'dan erken modern döneme Batı Avrupa'da eğitim tarihi: Yeni yaklaşımlar. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 25-40.
- Harmandar Demirel, D., Yıldırım, İ. (2013). The philosophy of physical education and sport from ancient times to the Enlightenment. *European Journal of Educational Research*, 2 (4), 191-202.
- Hasanoğlu, E. (2018). Spor tarihi ile ilgili basında yer alan ilkyazı üzerine yeni bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (56), 168-173.
- Huizinga, J. (2005). Rönesans sorunu, (B. Çotuksöken, çev.). N. Pirim (Ed.), *Rönesans Serüveni* (24-60). Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Iglin, A. V. (2016). Olympism history. *European Journal of Natural History*, (6), 121-124.

- İnalçık, H. (2013). *Rönesans Avrupası: Türkiye'nin Batı medeniyetiyle özdeşleşme süreci*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İsbir, (2018, Ekim). Aydınlanma döneminde eğitim. 3. *Uluslararası Felsefe, Eğitim, Sanat ve Bilim Tarihi Sempozyumu*, Giresun.
- İşler, E. (1999). Voltaire ve Rousseau etrafında Aydınlanma Çağı Fransız Yazını'na bir bakış. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (5), 48-53.
- Jarvie, G., Maguire, J. (1994). *Sport and leisure in social thought*. London and Newyork: Routledge.
- Kaya, Y. (1999). *Rönesans ve felsefesi*. İstanbul: Tıglat Ofset.
- Kaya, Y. (2000). *Aydınlanma Çağı ve felsefesi*. İstanbul: Tıglat Ofset.
- Keleş, H. (2013). *Temel eğitim felsefesi akımları bağlamında John Locke'un liberal eğitim anlayışı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Koca, C., Bulgu, N. (2005). Spor ve toplumsal cinsiyet: Genel bir bakış. *Toplum ve Bilim*, (103), 163-184.
- Koçak, M., Çobanoğulları F. (2016). Alman eğitim sisteminde "Realschule" olarak adlandırılan okullar. 21. *Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (14), 163-176.
- Köse, H. (2016). Bourdieu düşüncesinde tahakküm-itaat ilişkisi ve sosyo-politik beden. *Ankara Üniversitesi İlefl Dergisi*, 3 (2), 173-199.
- Küçük, S. (2013). Batının batılılaşması: Zihinsel dönüşümün eylemsel kökeni. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (2), 431-440.
- Lee, H. M. (2013). The Role of Physicians (Galen, Mercuriale and Brookes) in the history of Greek sport of the Olympic revival. Donald Lateiner, Barbara K. Gold, Judith Perkins (Ed.), *Roman Literature, Gender and Reception: Domina Illistris* (196-206). New York: Routledge.
- Leonard, F. E. (1923). *Guide to the history of physical education*. Philadelphia ve New York: Lea & Febiger.
- McIntosh, P. C. (2007). Hieronymus Mercurialis De Arte Gymnastica: Classification and dogma in physical education in the sixteenth century. *The International Journal of the History of Sport*, 1 (1), 73-84. doi: 10.1080/02649378408713539.
- McNeill, W. H. (2002). *Dünya tarihi*. (A. Şenel, çev.). Ankara: İmge Yayınları.
- Meriç, Ü. (2005). Rönesans Avrupası'nda sosyal düşünce. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3 (11), 151-171.
- Ozoliņš, J. (2013). The body and the place of physical activity in education: Some classical perspectives. *Educational Philosophy and Theory*, 45 (9), 892-907. doi: 10.1080/00131857.2013.785356.
- Park, R. J. (1976). Concern for health and exercise as expressed in the writings of 18th century physicians and informed laymen (England, France, Switzerland). *Research Quarterly. American Alliance for Health, Physical Education and Recreation*, 47 (4), 756-767.
- Pfister, G. (2003). Cultural confrontations: German turnen, Swedish gymnastics and English sport—European diversity in physical activities from a historical perspective. *Culture, Sport, Society: Culturus, Commerce, Media, Politics*, 6 (1), 61-91. doi: 10.1080/14610980312331271489.
- Phillips, M. G., Roper, A. P. (2006). History of physical education. David Kirk, Doune Macdonald, Mary O'sullivan (Ed.), *Handbook of physical education* (123-140). London: Sage Publication.

Renson, R. (2009). Fair play: Its origins and meanings in sport and society. *Kinesiology: International Journal of Fundamental and Applied Kinesiology*, 41 (1), 5-18.

Rugbyschool, (2019). History. <https://www.rugbyschool.co.uk/about/history/>. Erişim Tarihi: 14.12.2019.

Russ, J. (2011). *Avrupa düşüncesinin serüveni. Antik çağlardan günümüze Batı düşüncesi.* (Ö. Doğan, çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Singer, R. N. (1976). *Physical education: Foundations.* New York: Holt, Rinehart, Winston.

Smith, P. (2007). *Rönesans ve Reform Çağı.* (S. Çağlayan, çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Stewart, B., Smith, A. (2007). Australian sport in a postmodern age, *The International of the History of Sport*, 17 (2-3), 278-304.

Şinoroğlu, O. T. (2015). *Selim Sırrı Tarcan ve İsveç jimnastiği: Beden eğitiminde İsveç modelinin II. Meşrutiyet dönemi Türk eğitim sistemine entegrasyonu* (Yayımlanmamış Doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Terzioğlu, H. (2018). Emanetten mülke, kadın beden siyaset. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (1), 789-792.

Thomson, I. (1966). Manuel Chrysoloras and the early Italian Renaissance. *Greek, Roman, Byzantine Studies*, 7 (1), 63-82.

Torrebadella-Flix, X. (2014). El Arte gimnástico-médico. Del humanismo al renacimiento de la educación física en España. *Pecia Complutense*, 11 (21), 21-45.

Trangbæk, E. (1997). Gender in modern society: Femininity, gymnastics and sport. *The International Journal of the History of Sport*, 14 (3), 136-156.

Vigarello, G. (2008). Egzersiz Yapmak, Oyun Oynamak. (S. Özen, çev.). Alain Corbin, Jean Jacquest Courtine, Georges Vigerello (Ed.), *Bedenin tarihi I, Rönesans'tan Aydınlanma'ya.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Westberg, J. (2018). Adjusting Swedish gymnastics to the female nature: Discrepancies in the gendering of girls physical education in the mid-nineteenth century. *Espacio, Tiempo y Education*, 5 (1), 261-279.

Yazıcı, A. G. (2014). Toplumsal dinamizm ve spor. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3 (1), 394-405.

Yeliseyeva, N. V. (2009). *Yakın çağlar tarihi.* (Ö. İnce çev.). İstanbul: Yordam Kitap.

Yıldıran, İ. (2005). Spor yoluyla erdemlilik eğitiminin tarihsel görünümü. *Spor Eğitiminin Felsefi Temelleri Sempozyumu'nda Yapılmış Konuşma*, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.

Yıldıran, İ. (2011). Fair play: Etimolojik, semantik ve tarihsel bir bakış. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 16 (4), 3-18.

Yıldıran, İ. (2014). Antikiteden moderniteye olimpiyat oyunları: İdealler ve gerçekler, *Hece (Batı Medeniyeti Özel Sayısı)*, 18 (210-212), 555-570.

Zariç, S. (2017). Tarihsel kökeninden ülkelere göre türlerine Aydınlanma felsefesi (çağı) ve Türkiye Cumhuriyeti. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (28), 33-54.

Zeigler E. F. (1988). *History of physical education and sport*, U.S.A.: Stipes Publishing Company.